

ASYA'DA KABİLE DİNLERİ (*)

Yazan : Geoffrey PARRİNDER
Ter. : Arş. Gör. Talip ATASAĞUN

İnsanlık tarihinin büyük bir bölümünde, avcılık ve toplayıcılık, göçebe hayata rehberlik etmiştir. Dolayısıyla en eski dinî ideler, (medenileşme çabaları ile evcilleşmeden ve seyrek olarak yerleşen) dünya üzerinde dolaşan erkek ve kadınların küçük zümreleri arasında gelişmiş olmalıdır. Çünkü, sadece geçen 10.000 yıl içerisinde insanların çevresi değişmeye başladı ve hayatın yaratıcı tutumları, kompleks sosyal yapılara izin verdi. Bu durum, ideolojilerin değişmesine ve gelişmesine bağlı kalıyordu. Arkeolojik bulgular, Palaeolithic erkek ve kadınların dinî kavramları hakkında bize pek fazla birşey anlatmamaktadır, fakat avcılık ve toplama safhasının ötesine hiç geçmeden yaşayan bu ilkel insanlar arasındaki antropolojik gözlem, yiyecek toplayan göçebelerin hayatının bu sitede uygunluk arzeden pratiklerin ve dinî idelerin çeşitliliği üzerine biraz ışık tutabilmektedir.

Bununla beraber, Antropolojik gözlem, tabiatüstü varlıklar ya da özerlerin, bütün fikirlerinden yoksun olan ilkel insan gruplarının bulunmadığı yerleri aşikâr hale getirmiştir. Biz bu yüzden, tarih öncesi zamanlarda da bunu böyle kabul edebiliriz, çünkü Asya'nın avlanan ve yiyecek toplayan insanları, din diye tanımlanabilen ideleri anlamaya yetecek aklî kabiliyetlere sahipti. Onların günümüzde yiyecek toplayan kabileler ile ne derecede benzer inançlara sahip olduklarını keşfetmek mümkün değildir, fakat insanoğlunun bütün ekonomisini avcılık ve toplayıcılık üzerine kurmuş olduğu bir zamanda billurlaşmış olan arkaik dinî sistemlerin özelliklerinden bazısını muhafaza eden kavramların ve pratiklerin böylesi kabileler arasında bulunması muhtemeldir.

Buyüzen, Asya'nın bugünkü nüfusunun son derece küçük bir frankşiyonunu temsil eden kabîle gruplarının, dinî idelerini, korkusuzca tarif etmeye yeterli bir ilgi vardı. İkel orman göçebe kabileleri, Hindistan ya-

(*) Bu makale, Geoffrey Parrinder'in "World Religions From Ancient History to the Present, New - York, 1971" adlı eserinin 35 - 48 sayfeleri arasındaki ikinci bölümünün tercümesidir.

rımadasında, Andaman Adalarında, Malatya'da, Sumatra'da ve Filipinler'de bulunmakta ve bütün bu memleketlerde onlar, etnik ve kültürel kimliklerini hâlâ sürdürmektedirler.

Hindistan Orman Göçebelerinin İlähları

Çok aşırı derecede ilkel bir ekonomik sistemle ilişkisi olan, dinî ide-leri ve pratikleri göstermek için biz, Hindistan Devletinin Andhra Pradesh'teki balta girmemiş ormanların, Dravidianca konuşan kabilesi Chenchulara yönelebiliriz. Chenchular, her ne kadar yerleşik çiftçilerin hayat sili ile bilinirse de, ormanda kalmayı tercih ederler ve geçimleri, yabancı ve yumru kökler, yumuşak meyveler toplama ve arasına yay ve okla avlanma partilerine dayanır. Burada, sınırları içerisinde üyelerinin avlanma ve yenebilir bitki toplamada özgür oldukları bir kara parçasının haklarına miras yoluyla sahip olan ailelerin bir grubu, temel sosyal birimi oluşturur.

Chenchu temel dünya görüşü, Anthropomorphic terimlerde kavranan, görünmez varlıklara insanın bağıllık hissidir. Chenchular, insanların ve tanrıların dünyasına bir varlık gibi bakarlar ve insan kaderine etki eden görünmez varlıkların mevcudiyetini, tabii düzenin bir parçası gibi kabul ederler. Onlar, bu varlıkların orijinini yansıtmazlar ve onların, tanrılara karşı olan tutumları dengelidir ve duygusal bağıllıktan uzaktır.

Chenchuların dinî düşüncelerinin temelinde, avlanmak ve yenebilir bitkilerin toplanması ile yakın bir şekilde alâkalı olan, Garelamaisama diye adlandırılan dişi bir tanrı yatmaktadır. O, avlanmada şans getirdiğinden dolayı, onun, ormandaki vahşi hayvanlar üzerinde bir gücü olduğuna inanılır. Bir avcı, sabah ava çıkarken, avın bir parçasını sunacağına söz vererek, Garelamaisama'nın kendisine başarı sağlamasını isteyerek bir dua mırıldanır. Şayet, o, herhangi bir hayvanı avlayıp getirirse, küçük bir et parçasını, bir yerde kızartıp, şükran duası olarak, Garelamaisama'ya sunar. Chenchular eski zamanlardan beri, sadece erkek hayvanların öldürülmesi gerektiğine inanırlar. Çünkü, dişi bir hayvanı vurmak, Garelamaisama'nın öfkesini uyandırır. Şayet bir adam, kazaen bir dişi hayvanı öldürürse, Garelamaisama'nın, yiyeceğini kısıtlaması korkusuyla, başışlanmak için ilâheye dua ederdi.

Garelamaisama'nın insan davranışları üzerinde etkisi olduğuna inanılırdı ve Chenchular, sarhoş oldukları zaman, insanların kavga etmesini önlemesi için ona dua ederlerdi. Yardım sever tanrının ihtimamı, efsane ve menkıbelerle anlatılmakta olan yaşlı bir kadının muhafazasında aksettiği gibi onun emniyeti de buna uzanır, Garelamaisama, erkeklere ve kadınlara ihtiyaç anında gözükür ve onları, tehlike veya ölümden korurdu. Her ne kadar, Chenchular, onun tabiatının oldukça açık bir fikrine sahip-

seler de onlar, onun orijini veya insanoğlu ile ilişkisinin başlangıcı hakkında bir şey bilmezler.

Gökgürültüsü ve Yağmurun Tanrısı

Chenchu inançında, diğer mühim bir tanrı; Bhagavantaru'dur. Onun gökyüzünde oturduğu ve gökgürültüsü ve yağmuru kontrol ettiği düşünülür. Her ne kadar, bu ismin, şahsi olmayan bir tanrı kavramı yerine Hindu teriminden türediği açıksa da, Bhagavantaru, orman ilâhesi Garelamaisama'dan ziyade daha az anthropomorphical olmayacak şekilde tasavvur edilmiştir.

Bu tanrıların hiçbirinin, insan ahlâkı ile ilişkisi olmadığına inanılır. İlahî emirler, sosyal ilişkilere isnad edilemez. Tanrıların, zina, şiddet ve hattâ cinayet gibi işlerle alakasının olduğu düşünülemez ve çok az olarak ahlâkî sapmaların, tabiatüstü müeyyidelere maruz kıldığı ileri sürülmüştür. Chenchular'ın, ölümden sonraki insanın kaderi hakkındaki fikirleri müphemdir. Bir kişinin ölümden sonraki kaderinin, bu dünyadaki amellerine bağlı olduğu konusu hakkında kesin bir inanç yoktur.

Garelamaisama ve Bhagavantaru'nun yanı sıra, Chenchular, özel mahaller ve klanlar ile ilişkisi olan ikinci derecede bir takım tanrılara da ibadet ederler. Chenchular, takdimelerle tövbe ederler, fakat Chenchular ibadetin böylesi faaliyetlerine zorunlu gibi bakarlar, ancak tabiatüstü güçlere duygusal yönde tarafsız olarak yakarıştta bulunurlar. Daha da ilerlemiş bazı Hindistan kabilelerinden farklı olan Chenchular, karabüyünün tesirleri hakkındaki endişelerden veya kötü ruhların korkusundan rahatsız olmazlar.

Onların tanrılara yaklaşımları kendi kendiliğindedir ve karmaşık âyinlerden yoksundur. Rahipler ve diğer dinî uzmanlar yoktur, çünkü toplayıcılıkla kıtkanaat geçinen bir kabile, üyelerine, uzmanlaşmak için fırsat vermemektedir ve Garelamaisama'ya ilk meyvelerin sunulması gibi âyin işleri, bazı yetişkin insanlar tarafından yüklenilmiştir. Chenchu dininin yapısı, bu suretle son derece basittir. İnsanların ve tanrıların bir tek âlemde faaliyet gösterdiklerine inanılmıştır ve her fert, Chenchulara, tabiat dünyasının bir parçası gibi gözükken, görünmez tanrılarla doğrudan doğruya ve vasitasız olarak ilişki kurabilir.

Bir Rençber Kabilenin Dini

Chenchular gibi avcı ve yiyecek toplayıcıların dinî ideleri basit ve âyin pratikleri sarîh iken, ekonomik olarak daha çok gelişmiş Hindli kabileler, çok daha karmaşık dinî numuneler geliştirmişlerdir ve bu onları, tabiatüstü dünya ile ilişkilerinde, âyin uzmanları tarafından idare edilen

özenilmiş merasimlere yönlendirmiştir. Efsanelerin zenginliği ve kutsal tekstler, sözlü gelenek ile nesilden nesile aktarılmış, dîni inançlar ve faaliyetlerin gösterisi için katı bir çevre oluşturmuştur. Böylesi bir durum, Madhya Pradesh'in tepe bölgeleri üzerinde ve kuzey Andhra Pradesh'te uzanan üç milyon nüfuslu Gond Kabileleri tarafından örnek alınmıştır.

Klan atalarının ve kültür kahramanlarının başarılarını ve Gond ırkının orijinini anlatan efsaneler, kabile insanına mensup bir kişiye karşı, her Gond'lının davranışını tayin eden, yerleşmiş gelenek ve kanunlar için, pratik müeyyideler sağlamış ve bu müeyyideler insanları, iyiliğe tâbi kılan ilâhî güçler ile ilişkilere girmede yetkili kılmıştır. Karşılıklı ilişkilerin canlanmasında, efsanelerin âyin faaliyetlerine güç ve önem kazandırması gibi, efsaneleri ve âyinleri birbirine bağlar bu münasebetle, belli başlı klan âyinleri boyunca efsanelerin sembolik olarak yeniden tekrarlanması, gerçek ile efsaneleri birbirine bağlar. Gond'lara göre efsaneler gerçekte hiçbir zaman toplumca duyulan bir merak değildir. Onlar, insan davranışını tasdik ederler ve onların dramlarında dîni dürtüler mânâ bulur. Böylece, insanlar kendilerini, anlatılmayan önceki cedleri nesilleri ve ilâhî ataları ile bir tutarlar. Kalıtımla şair olanlar, kutsal ilmin koruyucularıdır. Büyük yıllık bayramların herbirinde, onlar münasip efsaneleri veya hikayeleri ezberden okuyarak geleneklerini canlı tutarlar.

Dünya üzerinde ikame eden tanrı, Hindu tanrı Shiva ile çoğu kez bir tutulan Bhagavan'dır. Bundan dolayı Shrei Shembu Mahadeo gibi hitap edilir. Onun sahası, sayısız tanrılar tarafından nüfuslandırılmış, yönetici bir insana benzer. Tanrılar ve insanlar zorluklarda yardım ve nasihat için ona yönelirler, fakat genellikle o, sadece dolaylı olarak ölümlerle bağlantı kurar. Meselâ; onun habercisi ölüm tanrısı Yama'da olduğu gibi. Bununla beraber Bhagavan, efsanelerde ve hikayelerde çok önemli bir yer tutar, ibadet sisteminde onun rolü nisbeten önemsizdir. Yılda sadece iki veya üç defa Gondlar, Bhagavan'a sunulacak birşeyler verirler ve ibadetin bu tür işlerine refakat eden âyin sadece birkaç dakika alır.

Klan'ın Muhafızları

Klan-tanrılarında ibadet ile ilgili âyinelere daha da fazla özenilmiştir. Bu tanrıların inancı, Gond dininin merkezidir ve ineklerin, keçilerin ve koyunların kurban edilmesi onların ibadetlerinin önemli bir kısmını teşkil eder. Klan-tanrılarının inancının orijini, iki farklı yolla açıklanmıştır. Efsanelerin bir dönemi; Gondların ilk ataları bu tanrıları nasıl öğrenmiş ise öylece tanımlamışlardır ve muntazam kurban vaadi ile onların korunmasını sağlamışlardır. Efsanelerin diğer bir dönemi; Gond klanlarının üyelerinin dünyevî hayatlarındaki masal türünden rivâyetlerin tanrılaştırılması ile ilgili ayrıntılarla ilgilidir. Muoizevî bir tavırdaki onlar klan-tanrı-

larının dokunulur sembollerine dönüştürülmüş ve bundan sonra onlara orijinal klanların ilâhî muhafızları gibi ibadet edilmiştir. Bu tanrıların tabiatı karışıktır. Anne ve oğul, nihayet sonradan çoğu kez tek bir tanrıya hamledilerek tasarlanıp onların çoğu bir dişi ve bir erkek figürün bir karışımıyla tasvir edilmiştir. Klan-tanrılarını sembolize eden kutsal objeler, mesela; Hindlilerin âyin tapınaklarında kullandıkları Yak kuyruğundan yapılmış bir süpürge ve bir demir mızrak ucudur.

Klan-tanrılarının tabiatı ve orijini çapraşık iken, onların inancı bütün Gond klanları tarafından gözlemlenen katı ve açık bir örneğe tâbidir. Üç âyin memuru, klan-tanrılarının, herbir grubunun ibadeti ile sorumludur ve kutsal semboller onların ihtimamı altındadır. Senede iki defa, klan-üyeleri, tahta ve kamıştan basit bir yapı olan klan türbesinde toplanır ve birkaç gününü ibadet ederek ve bayram yaparak geçirir. Geçen bir yıl boyunca ölmüş olan bütün klan-üyelerinin ruhları bu yıllık âyinterin biri vesilesiyle klan-tanrılarının grubuna ve ölen bütün klan-üyelerine resmen takdim edilir.

Klan-tanrılarının inancı, Gondların dîni sisteminin bir yönünü tasvir eder, diğeri de mahallî ve köy tanrılarının ibadeti ile ilişkilidir. Her köyde, köy annesinin bir türbesi ve işaretlenmiş tahta bir kazık ile gösterilmiş köy muhafızının bir mabedi vardır. Köy annesi, mabedleri Gondların toprakları üzerine yayılmış sayısız ilâhelerden biridir. Onlar arasında özel bir mevki; tohum ekme öncesi ve hasat zamanında Gond çiftçileri tarafından ibadet edilen toprak ana tarafından işgal edilmiştir. Dişi tanrılara her zaman yardımsever olarak bakılmamıştır. Onlar arasında köylüleri kolera ve çiçek hastalığıyla tehdit eden ve hayvan kurban etmekle öfkесinin yattırılması gereken tanrılar vardır.

Rahipler ve Kâhinler

Çoğu durumlarda Gondlar, kendilerini tek bir tanrıya münacaatla (niyaz etmekle) sınırlamazlar, fakat kaderlerine etki ettiğine inandıkları çeşitli tabiatüstü güçlere dualarını yöneltirler; Klan-tanrılarına, toprak-anaya, köy-tanrılarına, dağ-tanrılarına ve ataların ruhlarına aynı anda dua edilmektedir. Hiçbir Gondlu, onları hiyerarşik bir düzende tertiplenmiş gibi düşünmez. Sadece Bhagavan, diğer bütün tanrıların üzerinde oturur. Gondluların görülmez güçlerle ilişkileri hanedan rahiplerinin yeteneğine bağlıdır. Klan-rahiplerinin soylarının bir üyesi hariç hiç kimse klan-tanrılarının onurlarına düzenlenen âyinlerde vazife yapamaz ve köy anasının inancı ve köy muhafızlığı, köy koruyucusunun soyuna münhasıran ait olan bir öncelik hakkıdır.

Bu hanedan rahiplerinden ayrı, gaibten haber verenler ve medyumlardan gibi iş gören, trans haline geçmeye muktedir kâhinler de vardır. Tan-

rılar ağız yoluyla insanlarla doğrudan doğruya konuşurlar ve böylesi ilâhî tezahürlerin sık sık vuku bulması trans görünüşünün olmadığı dinlerde doğrudan doğruya bir yoklukla tabiatüstü varlıklara bu ilişkileri sarfeder.

Gondların ve diğer Hindistan kabîlelerinin ruh kavramları, ölümler diyarındaki ataların katılmaları ve ölümden sonra varlığını sürdüren kişilikten farklı olan, doğumundan ölümüne kadar bir kişiye hayat veren, şahsî olmayan hayat cevheri inancı üzerine dayanır. Bir çocuğa canlılık veren hayat cevheri, annenin rahminde dururken onun Bhagavan'dan fıskırdığına inanılmıştır. Bir Gondlu, ömrü boyunca bu hayat cevherine pek az dikkat etmiştir. Çünkü onun, bilinç ve duygularla alakası yoktur. Fakat bir Gondlının hayat süresi sona erdiği zaman, Bhagavan, hayat cevherini geri çağırır ve böylece ölüm gerçekleşir. Hayat cevheri Bhagavan'a döndüğü zaman, o tenasüh (ruhların başka bir bedene girmesi) için mevcut bulunan böylesi bir cevherler havuzuna ilâve edilir. Ölen kişi ile hayat cevheri arasındaki bağ sona erer.

Ölünün kişiliği, Gondi dilinde literal olarak ölmüş kişiler anlamındaki "Sanal" gibi isnad edilen bir ruh şeklinde, ölümden sonra hayatıyetini sürdürür. Törenlerin, cenaze ve anma merasimlerinin çoğu, ölünün kişiliğinde anlatılan Sanal'ı ebedileştirir. Ölünün, klan-tanrıları ile paylaştıkları, kendilerine ait bir sahada yaşadığına inanılmıştır. Fakat onlar hem erkek akrabalarının sundukları yiyeceklere iştirak ederler hem de, yaşayanların evlerine gelirler. Klan-tanrıları ile beraber, onlar yaşayanlara büyük faydalar sağlarlar ve Gondlar, meşhur klan-atalarının kutsal sembollerini kapsayan bir türbenin, bir köyün sahip olduğu toprak üzerinde bulunmasını cazip birşey olarak gözönünde bulundururlar.

İnsanların bu dünyadaki ahlâkî davranışları ile ölümler diyarındaki kaderleri arasında bir ilgi yoktur. Gondlar, tanrıların insan ahlâkı ile alakadar olduklarına da inanmazlar. Gondlu için din, çevresini paylaşan tanrıların ve ruhların tesisi ile insan faaliyetlerinin tamamını başaran bir topluluğun vasıtası ile kurbanlar ve törenler sistemi gibi fertlerin görünmez varlıklarla çok şahsî bir ilişkisi değildir. Bu görünmez varlıkların çoğu tarafsız vis-a-vis insanları gibi düşünülmüştür. Onlar sunulan şeyler ile yaştırılabilir ve hürmetsiz bir tutum ile de güçlendirilebilir veya kızdırılabilir. Esas itibarıyla Gond ideolojisinde düşman ruhların figürleri yapılmamıştır ve iyi ve kötü güçler arasındaki bir savaş fikri Gondlının dünya görüşüne yabancıdır.

Ifugao Tanrılarının Kalabalıklığı

Çok farklı bir düzenin dinî bir sistemi, Luzon'un Filipin adasının tepesinde yaşayan bir kabîle olan Ifugaolar arasında yaygındır. Yaklaşık 80.000 Ifugao yüzyılın başlarına kadar ovalarda kolayca bulunamayan

dağlık bir bölgede ikâmet ediyorlardı ve bundan dolayı, Filipin uygarlığının ana görüşünden ayrıldılar. Ifugaolar, tarımla geçinirler, üzerinde sulayarak pirinç yetiştirdikleri ustalıklı inşâ edilmiş taracaları meşhurdur. Son zamanlara kadar onlardan kafatası avcılığı gibi korkulmuştu ve komşu kabileler ile az ilişkilerde bulunuyorlardı. Onların sosyal ilişkileri, herhangi bir kurumlaşmış organizasyona bağlı bir yapı olarak karakterize edilmemiştir. Sadece üç kuzene uzanan iki taraflı bir akraba grubu tarafından desteklenen fert, kişisel güvenlik hissini az olduğu öldürme, kin ve kan davasının bir atmosferinde herhangi bir köyün veya kabilenin otoritesinin himayesini ne tanır ne de hoşlanır. Henüz politik organizasyon yok iken Ifugaolar etnoğrafik literatürde anlatılan çok yaygın dinî sistemlerden birini geliştirmişlerdi.

Bugün bile Ifugaoların yaklaşık olarak yarısı Hıristiyanlığı benimsemişken, Pagan Dini yine de yayılmıştır ve sayısız âyinler, eksilmeyen ihtimam ve büyük kaynaklar harcanarak icra edilmektedir. Herhangi bir âyin faaliyeti, uzun efsunları (büyüleri) ve efsaneleri ezberden okuyabilme kabiliyetine sahip yetiştirilmiş rahipler tarafından idare edilmelidir. Çok daha karmaşık törenler için en azından iki rahibe ihtiyaç duyulur ve en fazla onbeş rahip, önemli bir âyinde görev alabilir. Şayet tören tamamen eve ait bir olayla ilgili ise, çoğu âyinlerde olduğu gibi koca ve karının akraba gruplarının katılmasından sadece rahipler ilhâm alırlar.

Belli bir sosyal sınıftan meydana gelmiş, organize edilmiş bir rahiplik yoktur. Aklî kabiliyete ve iyi bir hafızaya sahip olan herhangi bir Ifugao kendi akraba grubunun veya mahallinin tecrübeli bir rahibine çırak olarak kendi kendine bağlanabilir, fakat çoğu durumlarda oğullar, bilgili ve başarılı rahipler gibi bir şöhretten hoşlanan babalarının izlerini takip ederler. Ifugao rahipleri aynı zamanda, tarih kaydedicileri ve secereciler olarak da iş görürler. Çünkü sık sık tekrarlanan ataların büyüleri, onlara secerenin eşsiz bir bilgisini verir.

Kâinatın Beş Bölgesi

Ifugao Dininin temel çatısı, kâinatı beş bölgeye bölen bir kozmoloji ile sağlanır. Merkezde, Ifugaoların doğal çevresi, bilinen yeryüzü uzanır. Yukarısı gökyüzüdür ve aşağısı yeraltıdır. Nehrin aşağısı, bilinen yeryüzünün ötesinde uzanan akıntı bölgesidir ve nehrin yukarısına benzer bir uzak bölge, ırmağın yukarı bölgesidir. Son iki bölge, gökyüzü ve yeraltı gibi hayal mahsulü bölgelerdir ve alelâde erkekler ve kadınlar oraya ulaşamaz. Tanrıların ve ruhların aşırı bir kalabalıklığının bu beş bölgede yerleştiğine inanılmıştır. Yaklaşık binikiyüzkırk ayrı ayrı isimlendirilmiş tanrının olduğu hesap edilmiştir. Fakat R. F. Barton'un fikrine göre merkezi Ifugao'da herhangi bir bölgenin eniyi rahipleri, en az binbeşyüz tanrının

ismini bilir. Ifugao kâinatında, tanrılaştırılmamış pek az şey vardır ve tanrılarının büyük çoğunluğuna rağmen, ikisi tabiat ve güçlerde tamamen aynı telâkki edilmez.

Ifugaolar, tanrılarını, umumî miraç ve rollerine uygun, farklı olarak verilmiş unvanlarına göre, yaklaşık kırk ana sınıfta gruplandırılmış olarak düşünürler. Ifugaolara âyin öğretmiş olduğuna ve onlara teknolojik araç ve gereçleri, bütün evcil hayvanları vermiş olduğuna inanılan gökyüzünün belirli tanrıları vardır. Bütün umumî bayramlarda en mühim sunulacak şeyler bu tanrılara bağlıdır. Diğer sınıflar arasında savaş ve büyü ile ilgili aldatici tanrılar, geleceği söyleyen tanrılar, üreme tanrıları, mülkiyeti koruyucu tanrılar, haberci tanrıları, rüzgar tanrıları ve hastalık tanrıları vardır.

Bu sınıfların herbirinde, çoğu kere, icra ettiklerine inandıkları fonksiyonlara uygun olarak isimlendirilmiş, sayısız ferdî tanrılar vardır. Mese-lâ; "aldatici" olarak bilinen bir tanrı, insanları düşmanların ve kazaların tehlikelerine, şiddetin bütün çeşitlerine veya sinsî ölümlere yönelir. O, onların ruhlarını kandırır, hattâ onları gökyüzünün uzağına taşır. Böylesi ruhların tedavisi için özel âyinler icra edilmelidir. Trans durumundaki bir rahip, ruhu takip etmeli ve onu ayrılmış olduğu bedene geri getirmelidir. Şayet o, ruhu geri getirmede başarılı olamazsa, müteessir olan kişi ölecektir ve ruh gökyüzünde aldatici tanrılarla birlikte kalacaktır. Kafatası avcılarının kurbanları ve hattâ kavgalarda öldürülmüş insanlar bile, aynı kaderi paylaşırlar. Halbuki bütün diğer ölümler ise ölümler diyarına giderler.

Kurban Törenleri

Ifugaolar, zamanlarının büyük bir bölümünü ve servetlerinin çoğunu âyinlerin icra edilmesinde harcarlar ve tek bir seremoni esnasında altı veya yedi domuz, bir bufalo ve sayısız tavuğun kurban edilmesi çok yaygındır. Prosüdür, her ne kadar teferruatta değişikse de genellikle standart bir örneği takip eder ve şu safhaları ihtiva eder: Rahibin ağız yoluyla pirinç içkisini içen ve konuşan atalar tarafından, rahibin sahip olduğu kendi akraba grubunun atalarını çağırma esnasında rahibin atalara dua etmesi, rahiplerden birisi, kendini törenin lideri farzeder ve toplanan rahipler arasında ibadet edilecek tanrılarının sınıflarını tayin eder, herbir rahip haberci tanrıları çağırır ve onları tayin ettiği tanrılarının sınıflarını çağırma için gönderir, herbir rahip aynı zamanda diğer rahiplerle birlikte ona tayin edilmiş tanrılar grubunu çağırır. Çağırılan tanrılar tarafından rahibe hükmedilir ve onlar sunulan pirinç içkisini, onun ağız vasıtasıyla içerler, özel şarkılar veya törenlerin icrası, kurban hayvanlarının kesilmesi ve sunulan şeylerle tanrılara dua etme, âyin yöneten rahipler tarafından efsanelerin ezberden okunması, belirli durumlarla ilgilidir.

Bir tören esnasında, ezberden okunacak efsaneler, rahipler arasında dahi kura ile bölüştürülmüştür ve onlar bu şeyleri aynı zamanda, genellikle sözcüklerin fark edilemediği bir mırıltı sesi çıkartarak ezberden okurlar. Çoğu efsaneler sempatik büyü karakterine sahiptir. Efsaneler, günümüz Ifugaoların karşılaştıkları problemlerin benzerlerini geçmişte çözen ataları ve tanrıları her tarafta anlatır.

Ifugao âyinleri, insanların sadece bir anlamda, desteklerini sağlamak için, tabiatüstü varlıklarla ilişki kurma esnasındaki, ibadet gibi tanımlanabilir. Bu âyinlerde, hürmet ve bağlılık unsurları yoktur, insan ve tanrılar arasındaki ilişki, bir alma-verme işlemi gibi telakkî edilir. Fakat Ifugao, şüphesiz görünmez varlıkların sahibine, kendini bağımlı hisseder ve mutluluğu, başarıyı ve sağlığı, fiilleri ile görülür bir şekilde etkileyebileceğine inanır. Aynı zamanda Ifugaolar, uygun âyinlerde bilgisi olan rahiplerin tanrıları idare edebileceğini ve tatlı sözlerle, onların insanlara yardımını sağlayabileceğini düşünürler. Ifugao tanrılarının, ahlâkça tarafsız oldukları ve insanların ahlâkî davranışları ile ilgisiz oldukları düşünülür. Bundan dolayı din, bir ahlâk kanunu için müeyyideler koymaz. Fakat âyinin gücüne müracaat ile kaderin darbelerini yumuşatmada, kendi kendine yeterliliklerinde, güvenle birlikte insanlara birşeyler ilhâm etmede büyük bir fonksiyona sahiptir.

Orta Asya Çoban Kabilelerinin Dünya Görüşü

Okur-yazar Asya kültürünün sahası dışında gelişen dîni sistemlerin dördüncü ve son örneği Orta Asya'nın çoban kavimlerinin dünya görüşüdür.

Altay, Tatar, Buryat, Yakut gibi Orta Asya kavimlerinin dinleri, teferuatların bir çoğunda her ne kadar farklı ise de, XIX. yüzyılın sonuna kadar geleneksel ideolojilerinde ısrar eden, yerli etnik gruplarda olduğu gibi dünyanın bir kesimi, genel karakteristik bir modele tâbidirler. Onların dünya görüşü, dünyanın üç sınıfa bölünmesi üzerine kurulmuştur; yukarı dünya veya gökyüzü, orta dünya veya yeryüzü ve aşağı dünya veya cehennem. Asıl bölümde, sayısız, kendine has tabakalar vardır. Bilhassa gökyüzü ya yedi yahut dokuz bağımsız tabakaya tekrar bölünmüş gibi tasavvur edilir. Bu tabakalar, tanrıların panteonundaki sınıflandırmaya göre tahsis edilmiş, daha yüksek ve daha aşağı tabakalar ise ilâhî varlıkların bir hiyerarşisine tekabül eder. Bütün Orta Asya kavimlerinin dîni sistemlerinde dominant bir yer işgal eden ulu varlık, gökyüzü ile mütemediyen ilişkilidir, oysaki kötünün prensibini canlandıran efsanevi bir figür geneldir, fakat yeraltında yalnız değildir.

Bazan basitce gökyüzü gibi fakat bazan da yaratıcı gibi isnad edilen ulu tanrının, sınırsız otorite, yaratıcı güç, herşeyi bilmede sınırsız akıl va-

sıflarına ve genellikle insanlara karşı cömert olduğuna inanılır. Gökyüzünün en üstünde oturan bu semâvî tanrının, daha aşağı semaları işgal eden ve ona göre ikinci derecede olan bazı oğulları veya mesajcıları vardır. Bunların sayısı kabileden kabileye değişir. Onlar insanoğluna yardım etmek ve onları gözetlemekle yükümlüdürler.

Çoğu Orta Asya kavimlerin efsanelerinde ulu tanrı, karanlık ve kötünün güçlerini temsil eden bir muhalif ile karşılaştırılmıştır. Bu figür, semâvî iyi varlığın planlarına karşı ve dünyanın üzerinde hakimiyet kazanma maksatlarına ve insanları yöneteceği kendi kiralığını kurmaya tekbül eder. İyi ve kötünün kuvvetleri, aynı derecede eşit değildir, bununla beraber, gökyüzü-tanrısının kat'i üstünlüğü hakkında hiçbir zaman gerçek bir şüphe yoktur. Şimdiye kadar, bazı efsanelere göre, kötünün ve karanlığın mümessili, sapmış insanlara rehberlik etmede ve Âdem ve Havva'ninkine benzer bir düşüşe sebep olmada başarılı olmuştur.

Hem gökyüzü-tanrısı hem de onun karşıtı, Orta Asya ve Sibirya kavimlerinin düşüncelerinde önemli rol oynayan, yaratıcı-efsanelerin çoğunda tasvir edilir. Efsanelerin çoğu, başlangıçta dünyanın hudutsuz bir okyanusla nasıl doldurulduğundan, gökyüzü-tanrısının, bu okyanusun dibinden küçük bir kara parçasını çeşitli vasıtalar ile nasıl ele geçirdiğinden ve bu yaratılma sonrası bütün yeryüzünün, insanlar ve hayvanlar tarafından nasıl süratle doldurulduğunu anlatır.

Şaman

Sibirya'da olduğu gibi Orta Asya dininin en belirgin fenomeni, Şamanizm olarak bilinir. Orta ve Güney Asya'nın her tarafında yerli halkın geleneksel dinî-büyü hayatı, şaman üzerinde merkezileşir. Gerçi, çoğu kabilede, hayvan kurbanların icra edilmesi ile ilgili rahipler varsa da, bir ailenin her başkanı aynı zamanda ev ile ilgili inancın başkanıdır. Bütün kabilelerde şaman hâkim figürdür.

Trans durumu, dinî tecrübenin fazilete eşitliği ile mütâlaa edilir. Şaman trans halinde olmanın büyük ustasıdır. Farklı insanlara, onların güçlerinde geçici olarak ve ruhlardan tarafından hükmedilir. Şaman, ruhları da kontrol eder. Bu durumda erkek veya kadın, onların vasıtası olmaksızın ölümle, cinlerle ve tabii ruhlarla haberleşebilir. Şamanlar, dinî tecrübelerinin derecesi ile toplumun geri kalan kısmından ayrılmışlardır. Bu durumda onlar, yazılı bir tarih ile dinlerin efsanelerine benzer.

Şamanizm, daima belirli bir elit tabakanın tanziminde, bir trans tekniği gibi tasvir edilmiştir. Orta Asya insanları için onların tanrıları ve onlar arasında bir arabulucu gibi faaliyet gösterirler. Şaman bundan başka, insan ruhları konusunda büyük bir mütehassıdır, çünkü erkek veya ka-

din tek başına, bir ruhu görür ve onların şekil ve kaderini bilir. Bir şamanın güçleri ya irsî geçiş yoluyla ya da, tanrıların ve ruhların çağrılması vasıtasıyla kendiliğinden kazanılan bir iş ile elde edilebilir. Her iki durumda da, takdim olayı, direkt ruhlar tarafından olduğu kadar, bir yaşlı usta şaman tarafından da yapılır. Üyeliğe kabul töreni, halk âyinleri veya rüyalar ve trans tecrübeleri ile yapılabilir. Genellikle meslek, ızdırap çekme, ölme ve dirilme gibi bir üyeliğe kabul merasiminin geleneksel terki-bini gerektirir. Bir şaman, vasî bir ruh tarafından seçilebilir ve şamanın dışı bir ruh ile evlenmesi ve onun karısı olması sebebiyle ona gizli öğretileri veya onun trans tecrübelerinde ona yardım etme durumları vardır.

Bedenden Ayrılmış Ruh

Şaman, aslında şifa veren (iyileştiren) bir kimse gibi faaliyet gösterir ve insan ruhu ile ilgili çoğu seremonide zaruridir. Bir kişi hayatta iken bile vücudundan ruhunun ayrılabilmesine dair yaygın bir inanç vardır ve doğru yoldan sapanlar, diğer göklerdeki cinlerin ve büyücülerin tuzaklarına kolayca düşebilir. Şaman, rahatsızlığı tesbit eder, hastanın kaçak ruhunu araştırmaya gider, onu zapteder ve bedene geri döndürür.

Şaman, trans durumunda iken, erkek veya kadın olsun, kendi ruhu bedenden kolayca ayrılabilir, uzak bölgeleri baştan başa gezebilir ve gökyüzüne yükselebilir veya yeraltına girebilir. Gökyüzüne çıkış, bir merdivene veya kazığa tırmanmayı içeren incelleme işlenmiş âyinlerde canlandırılır. Altaylar arasında, şamanlar, semâvî varlıklara, atlar kurban ederlerdi, çünkü onlar, tek başına, gökyüzüne kurban edilmiş hayvana yol gösterebilirlerdi. Gökyüzüne çıkışın karşısı, şamanı yeraltı bölgelerinin yöneticisinin sarayına getiren çok daha tehlikeli bir teşebbüs olan, sırasıyla yedi kat aşağı yeraltı dünyasına girmektir. Yeraltı dünyasına böylesi inişler, özellikle hasta bir kişinin ruhunu bulmayı ve geri getirmeyi taahhüt eder veya tam tersi ölmüş bir kişinin ruhunu karanlıklar kiralığına götürmede refakat eder. Sadece şamanlar böylesi işleri yüklenebilirler, çünkü onlar tek başına ruhanî güçleri ve bedenden ayrılmış ruhları, görürler ve onlarla nasıl temas edileceğini bilirler.

Kozmik bir bölgeden diğerine geçme, üstün bir şamanist tekniğidir. Şamanistik trans, efsanevî bir zamanın, yeniden gerçekleştirilmesi gibi telâkkî edilir. İşte bu durumdaki kişiler, gökyüzü ile direkt haberleşebilirler. Trans tecrübesinden dolayı onlar, insanlığın geri kalan kısmının erişemedikleri bir durumu, yeniden yaşamaya muktedir olduklarından dolayı imtiyazlı bir kişi gibi telâkkî edilirler. Efsaneler, ulu varlıklarla şamanlar arasındaki derunî ilişkiye isnad eder. Bundan dolayı, Asya şamanizmi, transın eski bir tekniği gibi görülür ve onun temelini teşkil eden semâvî bir tanrıdaki inancı ima eder ki, onunla, göğe çıkış ile direkt ilişki kur-

mak mümkündür. Toplumun ruhî müdafaasında şamanın rolü, doğrudan cinler ve kötü güçler tarafından kuşatılmış, düşman bir dünyada insanoğlunun yalnız olmadığı inancı üzerine kuruludur. Fakat, bilhassa tanrılara ve ruhlara yaklaşabilen ve tabiatüstü göklerden güvenilir bilgi getiren erkek ve kadınlar vardır.

Örnek ve Fark

Burada tartışılan kabîle dinlerinin dört şekli, Asya'nın cahil toplumları arasında karşı karşıya gelinen din fenomeninin sayısız farklılıklarının sadece küçük bir örneğini tasvir eder. Bu farklılıklar içinde, kesin örnekler farkedilebilir ve onlar, dünyanın büyük kesimleri üzerindeki etkisini genişleten Budizm, Hıristiyanlık ve İslâm gibi böylesi büyük tarihî dinlerin, aynı tarzda olmaları şüphe götürmez. İlkel ideolojiler dahi, etnik hudutlar boyunca yayılmıştır. Neticede, benzer kavramlar, tutumlar ve pratikler yaygın bir biçimde ayrılmış sahalarda ve farklı sosyal yapının insanları arasında meydana çıkar.

Böylece, kuvvetli esasında yardım sever bir gök-tanrısı fikri ile insanlığa muhalif bir kimse fikri Kuzey ve Orta Asya'nın geniş insan kitleleri arasında yaygındır ve aynı efsanevi elementler, bu geniş bölgenin her yerinde, farklı değişikliklerde görünür. Aynı şekilde hasta bir kişinin bedeninden ayrılmış kaçak ruh kavramının, dünya dışı bölgenin ruhları tarafından zapt edileceği inancı, Güneydoğu Asya'dan Kuzey Asya'ya kadar ve daha da uzağa Filipin'lere kadar uzanır ve tek başına böylesi kaçak bir ruhu takip eden ve onu yeryüzüne geri getiren şamanların pratiklerinde de durum böyledir.

Ekonomik geçmişi ve yapısı farklı toplumlar arasında benzer dîni fenomen ve kavramların, bu geniş yayılımı, tabiatüstü fikirlerin sosyal durumlar ve özel materyal ile mutlaka bir bağlantısı olmaması gerektiğini ama arasına, bunların da kendilerine ait bir gücü olduğu fikrini veriyor.

